

EPISTOLARUM
AD ATTICUM
LIBER III.
CICERO ATTICO SAL.

I. **C**UM antea maxime nostra interesse arbitrabar te esse nobiscum; tum vero, ut legi¹ rogationem, intellexi ad iter id, quod constitui, nihil mihi optatius cadere posse, quam ut tu me quamprimum consequare; et, cum ex Italia profecti essemus, sive per Epirum iter esset faciendum, tuo tuorumque praesidio uteremur; sive aliud quid agendum esset, certum consilium de tua sententia capere possemus. Quamobrem te oro des operam, ut me statim consequare.² Facilius potes, quoniam de provincia³ Macedonia perlata⁴ lex est. Pluribus verbis tecum agerem, nisi pro me apud te res ipsa loqueretur.

¹ Rogationem] Clodium; ut mihi intra 400. millia ne liceat esse. *Manutius.*
² Facilius] Lege, quod eo facilius potes. *Bohus Baluzianus.*
³ Macedonia] In qua tu habes negotia, *ta. Orat. pro Dom. Idem.*
⁴ Idcirco Romae remansisti, ut cum intellexisses, cui decreta esset, ei res tuas commendares. Ep. 10. lib. I. *Corradus.*
⁵ Lex] Qua L. Pisoni Macedonia est data. *Orat. pro Dom. Idem.*

CICERO ATTICO SAL.

II. **I**TINERIS nostri causa fuit, quod non habebam locum, ubi pro meo jure diutius esse possem, quam¹ in fundum

¹ In fundum Sicæ] Fundus hic Sicæ erat prope Vibonem, quo Cicero ibat eo consilio, ut inde in Siciliam aut Meliten pergeret, ubique maneret, si sibi per legem Clodium liceret. Sin minus, decreverat Brundisium referre; & inde navi Græciam petere; cui navigationi non audebat se committere propter inimicum suum Autronium, qui in Græcia exulabat. Ideo scribit sibi tenendas non esse partes illas sine Attico. *Bohus. In fundum, pro in fundo.* De hoc loquendi genere multa Fr. Sanctius in Minerva.

dum Sicæ; praesertim² nondum rogatione correcta: & simul intelligebam te ex eo loco, si te haberem, posse me³ Brundisium referre, sine te autem non esse nobis illas partes tenendas propter⁴ Autronium. Nunc, ut ad te antea scripsi, si ad nos veneris, consilium totius rei capiemus. Iter esse molestum scio; sed⁵ tota calamitas omnes molestias habet. Plura scribere non possum, ita sum animo percusso & abjecto. Cura ut valeas. Dat. vi. Id. Apr.⁶ in oris Luc.

² Nondum rogatione] Clodius rogationem promulgaverat & perscripterat generatim sine ulla loci exceptione. Ut M. Ciceroni aqua & igni interdiceretur: sed eam priusquam ferret, correxit, addito hoc capite, Ut ei nisi ultra quadraginta millia ab Italia non liceret esse. Itaque nondum rogatione correctâ Cicero non habebat locum ubi tuto esse posset, sed apud amicos in agris latitabat. *Popma.*

³ Brundisium referre] Id est, Brundisium regredi, quia Vibonem profectus Brundisium pone reliquerat, quo ipsi remeandum erat, ut inde Græciam, aut in Asiam se conferret. *Bohus.*

⁴ Autronium] P. Autronium, unum ex conjuratis, qui in illis partibus de vi damnatus exulabat, Ciceroni infensum, vindicti conjugationis, *Pro Sylla. Manut.*

⁵ Tota calamitas] In qua infans, praeter mea damna, eae molestia, quas ex molestiis meorum capio. Ut nunc, cum te video mea causa tam molestum iter suscipere. *Idem.*

⁶ In oris Luc.] Id est, Lucaniae. *Bohus.* Antiqui libri Navis; unde legerim in agris. Nam Cicero per Lucaniam pedibus iter fecit, ut Plutarchus scribit, & apud amicos in agris & villis fuit. In oris poeticum est, & fere de littoralibus & maritimis locis dicitur. *Popma.*

CICERO ATTICO SAL.

III. **U**TINAM illum diem videam, cum tibi agam gratias, quod me vivere coegisti. Adhuc quidem valde me poenitet. Sed te oro, ut ad me¹ Vibonem statim venias, quo ego multis de causis converti iter meum. Sed eo si veneris, de toto itinere ac fuga mea consilium capere potero. Si id non feceris, mirabor. Sed confido te esse facturum.

¹ Vibonem] Oppidum Bruttiorum peranti- Hippo, & Hipponium. Fuit postea eo ducta quum, quod etiam Vibo, Vibo Valentia, & Valentia simpliciter dicebatur, olim Græcis lib. IV. c. 15. *Græc.*

CICERO ATTICO SAL.

IV. MISERIE nostræ potius velim, quam inconstantia tribuas, quod a Vibone, quo te arcessebamus, subito discessimus. Allata est enim nobis rogatio de pernicia mea; in qua, quod correctum esse audieramus, erat ejusmodi, ut mihi ultra quadringenta millia liceret esse. ¹ Illo cum pervenire non liceret, statim iter Brundisium versus contuli ² ante diem rogationis; ne & Sica, apud quem eram, ³ periret; & quod Melite esse non licebat. Nunc tu propera ut nos consequare, ⁴ si modo recipiemur. Adhuc invitatur benigne. Sed, quod superest, timemus. Me, Mi Pomponi, valde penitet vivere. Qua in re apud me tu plurimum valuisti. Sed hæc coram. Fac modo, ut venias.

¹ Illo] Ultra quadringenta millia passuum. Nam si Cicero partes illas, quo primum iter instituerat, tenuisset; hoc est, si in Siciliam, aut Melitem navigasset; (cō enim tendebat iter illud Vibonem versus susceptum) certe pervenisset ultra quadringenta millia passuum. Sicilia enim, & Melite propius absunt ab Italia quadringentis millibus passuum. *Bohus.*

² Ante diem] Mihi ad discedendum in

rogatione constitutam. *Corradus.*

³ Periret] Ne penam subiret, quam Clodius irrogabat ei, qui Ciceroem intra quadringenta millia tecto recepisset. *Pro Domo sua.* Manutius.

⁴ Si modo recipiemur] Cum poena sit, qui receperit, & nisi recipiemur, consequi nos properantes non poteris. *Corrad.*

CICERO ATTICO SAL.

V. TERENCE tibi & sæpe, & maximas agit gratias. Id est mihi gratissimum. Ego vivo miserimus, & maximo dolore conficior. Ad te quid scribam, nescio. Si enim es Romæ, jam me assequi non potes: sin es in via, cum eris me affectus, coram agemus, quæ erunt agenda. Tantum te oro, ut, quoniam me ipsum semper amasti, eodem amore sis. Ego enim idem sum. Inimici mei mea mihi, non me ipsum ademerunt. Cura ut valeas. Dat. VIII. Id. Apr. ¹ Thurii.

CI-

¹ Thurii] Ista urbs Bruttiorum, seu Calabriae, dicta Thurium, & Thuris olim Sy-

baris, quo nomine propter summas incolarum voluptates innotuit.

CICERO ATTICO SAL.

VI. NON fuerat mihi dubium, quin te Tarenti, aut Brundisii visurus essem: idque ad multa pertinuit; in eis, & ut in Epiro consistere, & de reliquis rebus tuo consilio uteremur. Quoniam id non contigit, erit hoc quoque in magno numero nostrorum malorum. Nobis iter est in Asiam; maxime Cyzicum. Meos tibi commendo. Me vix misereque sustento. D. XIV. Kal. Maj. Tarent.

CICERO ATTICO SAL.

VII. BRUNDISIUM veni a. d. XIV. Kal. Majas. Eo die pueri tui mihi a te literas reddiderunt: & alii pueri post diem tertium ejus diei alias literas attulerunt. Quod me rogas & hortaris, ut apud te in Epiro sim, voluntas tua mihi valde grata est, & minime nova: sed & consilium mihi quidem optatum, si liceret ibi omne tempus consumere. Odi enim celebritatem; fugio homines; lucem aspiciere vix possum. Effet mihi ista solitudo, præferim tam familiari in loco, non amara. Sed itineris causa ut devorterem, primum est devium; deinde ab Autronio, & cæteris quatridui; deinde sine te. Nam ¹ castellum munitum habitanti mihi prodesse; transeunti non est necessarium. Quod si auderem, Athenas peterem: sane ita cadebat ut vellem. Nunc & nostri hostes ibi sunt; & te non habemus; & veremur, ne interpretentur, illud quoque oppidum ab Italia non satis abesse: nec scribis, quam ad diem te expectemus. Quod me ad vitam vocas, unum efficis, ut a me manus abstineam; alterum non potes, ut me non nostri consilii vitæque peniteat. Quid

T 2

enim

¹ Castellum] Si mihi liceret in Epiro tecum habitare, prodesse castellum tuum munitum, ut ibi tuto consistere; essetque invitatio tua ita opportuna, ut nihil vellem magis: sed & Catilinarii exules in Achaja & propinquis partibus Epiro tantum quatridui itinere absunt, & Clodiani interpretantur Buthrorum oppidum, sub quo villa & castellum tuum est; ab Italia non distare quadringenta millia, intra quæ mihi non licet esse. De Attici villa prope Buthrorum lib. VI. & alibi. *Popma.*

148 **EPISTOLARUM**
 enim est quod me retineat, præsertim si ² spes ea non est, quæ nos proficiscentes prosequatur? Non faciam, ut enumerem miseras omnes, in quas incidi per summam injuriam, & scelus non tam inimicorum meorum, quam invidiorum, ne & meum mœrorem exagitem, & te in eundem luctum vocem. Hoc affirmo, neminem unquam tanta calamitate esse affectum; nemini mortem magis optandam fuisse: cujus oppetendæ tempus honestissimum prætermisum est. Reliqua tempora non sunt jam ad medicinam, sed ad finem doloris. De Republica, video te colligere omnia, quæ putes aliquam spem mihi posse asserere mutandarum rerum: quæ quanquam exigua sunt; tamen, quoniam placet, expectemus. Tu nihilo minus, si properaris, nos consequere: nam aut accedemus in Epirum; aut tarde per ³ Candaviam ibimus. Dubitationem autem de Epiro non instantia nostra assebat, sed quod de fratre, ubi eum visuri essemus, nesciebamus. Quem quidem ego nec ⁴ quo modo visurus, nec ⁵ ubi dimissurus sim, scio. ⁶ Id est maximum & miserrimum mearum omnium miseriarum. Ego & sapius ad te, & plura scriberem, nisi mihi dolor meus cum omnes partes mentis, tum maxime hujus generis facultatem ademisset. Videre te cupio. Cura ut valeas. Dat. prid. Kal. Maj. Brundusii.

² Spes] Fore ut brevi revocarem. Corradus. Vide I. 4. ad Q. Fr.
³ Candaviam] Montem Illyrici, qui Macedonia, Illyricumque determinat. Strabo, Plinius. Manutius.
⁴ Quo modo visurus] Afflictum dolore miseriarum mearum. Idem.
⁵ Ubi] Dolor enim, & luctus alterum ab altero divelli vix poterit. Idem. Scribendum, nec ut dimissurus sim. Bolusus Baluzianus.
⁶ Id] Congressus & dimissio. Manutius.

CICERO ATTICO SAL.

VIII. **BRUNDUSIO** proficiscens scripseram ad te, quas ob causas in Epirum non essemus profecti; quod & Achaja prope esset plena audacissimorum inimicorum, & exitus difficiles haberet, cum inde proficisceremur. Accessit, cum Dyrachii essemus, ut duo nuntii afferrentur; unus classe fratrem Epheso Athenas; alter pedibus per Macedoniam venire. Ita-

AD ATTICUM LIB. III. 149
 Itaque illi obviam misimus Athenas, ut inde Thessalonicam veniret. Ipsi ¹ processimus, & Thessalonicam a. d. x. Kal. Jun. venimus; neque de illius itinere quicquam certi habebamus, nisi eum ab Epheso ante aliquanto profectum. Nunc ² istuc quid agatur magno opere timeo. Quanquam tu altera epistola scribis Idibus Majus audiri, fore ut ³ acrius postulareretur; altera, jam esse mitiora. Sed hæc est pridie data, quam illa; quo conturbor magis. Itaque, cum meus me mœrorem quotidianus lacerat & conficit, tum vero hæc addita cura vix mihi vitam reliquam facit. Sed & navigatio perdifficilis fuit: & ille incertus ubi ego essem, fortasse alium cursum petivit. Nam Phaeto libertus eum non vidit; ⁴ vento rejectus ab illo in Macedoniam, ⁵ Pellæ mihi præsto fuit. ⁶ Reliqua quam mihi timenda sunt video, nec quid scribam habeo, & omnia timeo: nec tam miserum est quicquam, quod non in nostram fortunam cadere videatur. Equidem adhuc miser in maximis meis ærumnis & luctibus hoc metu adjecto maneo Thessalonicæ suspensus: nec audeo quicquam. Nunc ad ea quæ scripsisti. ⁷ Tryphonem Cæcilium non vidi. Sermonem tuum & Pompeji cognovi ex tuis literis. Motum tu in Republica non tantum ego impendere video, quantum tu aut vides, aut ad me consolandum assers. ⁸ Tigrane enim neglecto, sublata sunt omnia. Varroni me jubes agere gratias: faciam: item ⁹ Hy-

¹ Processimus] Dyrachio, a quo Thessalonica abest exiv. M. pass. Corradus.
² Istuc quid agatur] Timebat, ne quis accusaret repetundarum Quirum Fratrem, ex provincia redeuntem. Vide infra, epist. 9. & 17. Manutius.
³ Acrius postulareretur] Est, ut accusaretur acerime & vehementissime. Hanc enim vim sæpe habent, quos Grammatici vocant comparativos. Res est trita. Grævus.
⁴ Vento rejectus ab illo] Ne illum adire, ac videre poterit: sententia plane bona: in libro tamen Faerni, ab illo scriptum est; negligentiane librario eum in dũũ literarum, an quia ita esset in exemplari, unde illi descripserunt, quis possit dicere? Illud affirmare possumus, si ab illo rectum sit, a loci hujus sententia non abhorre. Fuit enim oppidum & ipsum in eadem ora Asiæ, qua & Ephesus: Phaetonta quidem constat, cum Quinto non fuisse: sed conveniendi ejus causa, Ephesum, aut Ilium navigare conantem, inde rejectum in Macedoniam tempestate fuisse. Malasp.
⁵ Pellæ] Fuit Pellæ præcipua Macedoniae urbs. Mela II. 3.: Macedoniae populi centum quinquaginta urbes habitant, quarum Pellæ & maxima, & illa fuit. Aiumi efficiunt, Philippus Græcie domitor, Alexander etiam Asiae. Grævus.
⁶ Reliqua] Quæ fratri meo ab inimicis nostris videntur impendere. Manutius.
⁷ Tryphonem Cæcilium] Fortasse libertum, procuratorem Cæcili. Corradus.
⁸ Tigrane neglecto] Cum Pompejus Tigranem sibi a Clodio ereptum neglexerit, sublata spes omnis est mutandarum rerum. Ego autem graves inter eos contentiones fore spectaveram. Videatur Pædianus in Miloniana caput 14. Manutius.

⁹ Hypsæo. Quod suades ne longius discedamus, dum acta mensis Maji ad nos perferantur, puto me ita esse facturum; sed ubi, nondum statui. Atque ita perturbato sum animo de Quinto, ut nihil queam statuere: sed tamen statim te faciam certiore. Ex epistolarum mearum inconstantia puto te mentis meæ motum videre; qui, etsi incredibili & singulari calamitate afflictus sum, tamen non tam est ex miseria, quam ex culpa nostræ recordatione commotus. Cujus enim scelere impulsus ac proditi simus, jam profecto vides, atque utinam jam ante vidisses, neque totum animum tuum mœrori mecum simul dedisses. Quare, cum me afflictum, & confectum luctu audies, existimato me stultitiæ meæ poenam ferre gravius, quam eventum; quod ¹⁰ ei crediderim, quem esse nefarium non putarim. Me & meorum malorum memoria, & metus ¹¹ de fratre in scribendo impedit. Tu ista omnia vide, & gubernata. Terentia tibi maximas gratias agit. Literarum exemplum, quas ad Pompejum scripsi, misi tibi. Dat. iv. Kal. Jun. Thessalonica.

⁹ Hypsæo] Hic Pompeji quaestor fuerat: Plautiæ familiæ. *Mans.*
eumque, ut & Varro, hortabatur, ut Cice- ¹⁰ Ei] Pompejo.
ronis patrocinium susciperet. Cognomen est ¹¹ De fratre] De postulatione. *Idem.*

CICERO ATTICO SAL.

IX. **Q**UINTUS frater cum ex Asia discessisset ante Kal. Maj. & Athenas venisset Idib. valde fuit ei prope-
randum, ¹ ne quid absens acciperet calamitatis, si quis forte
fuisset, qui contentus nostris malis non esset. Itaque eum ma-
lui properare Romam, quam ad me venire: & simul (di-
cam enim, quod verum est; ex quo magnitudinem miseria-
rum mearum perspicere possis) animum inducere non potui,
ut aut illum, amantissimum mei, mollissimo animo, tanto
in mœrore aspicerem; aut meas miseras luctu afflictas, &
perditam fortunam illi offerrem, aut ab illo aspici paterer.
Atque etiam illud timebam, quod profecto accidisset, ne a
me

¹ Ne quid absens] Ne absens postularetur. Ep. 8. *Mans.*

me digredi non posset. Verfabatur mihi tempus illud ante o-
culos, cum ille aut ² lictores dimitteret, aut vi avelleretur
ex complexu meo. Hujus acerbissimam eventum altera acerbitate
non videndi fratris vitavi. In hunc me casum vos vivendi
auctores impulistis. Itaque mei peccati luo poenas. Quanquam
me tuæ literæ sustentant: ex quibus, quantum tu ipse spes-
res, facile perspicio. Quæ quidem tamen aliquod habebant
solatii ante, quam eo venisti, ³ *A Pompejo nunc Hortensium
allice, & ejusmodi viros.* Obsecro, mi Pomponi, ⁴ nondum
perspicias, quorum opera, quorum insidiis, quorum scelere
perierimus? Sed tecum hæc coram agemus. Tantum dico,
quod scire te puto, nos non inimici, sed invidi perdidimus.
Nunc, si ita sunt, quæ speras, sustinebimus nos, & spe, qua
jubes, nitentur. Sin, ut mihi videntur, infirma sunt; quod
optimo tempore facere non licuit, minus idoneo fiet. Teren-
tia tibi sæpe agit gratias. Mihi etiam unum de malis in me-
tu est, fratris miseri ⁵ negotium; quod si sciam cujusmodi
sit, sciam quid agendum mihi sit. Me etiam nunc illorum
beneficiorum, & literarum expectatio, ⁶ ut tibi placet, The-
salonica tenet. Si quid erit novi allatum, sciam de reliquo
quid agendum sit. Tu si, ut scribis, Kal. Jun. Roma pro-
fectus es, propediem nos videbis. Literas, quas ad Pompe-
jum scripsi, tibi misi. Dat. Id. Jun. Thessalonica.

² Lictores dimitteret] Qui dimittendi fuis-
sent, si mecum manere voluissent. Nam im-
peratoris transitus per alienam provinciam da-
batur, morari diutius in ea cum imperio
non licebat. *Idem.*

³ *A Pompejo nunc Hortensium allice, & ejusmodi viros*] Hæc totum est ex Attici epi-
stola. *Idem.* Vir doctus emendabat, ad Pom-
pejum mitte, Hortensium allice. *Ursin.*

⁴ Nondum perspicias] Vis me in Pompejo,
& Hortensio spera ponere: non intelligis
me horum insidiis, & scelere periisse? *Ma-
nuius.*

⁵ Negotium] Merus accusationis. *Idem.*
⁶ *Ut tibi placet*] Scripsisti enim, ut ex-
pectem literas tuas, Thessalonica: si quod
forte ex actis mensis Maji beneficium asse-
ratur, Ep. 8. & 10. *Idem.*

CICERO ATTICO SAL.

X. **A**CTA quæ essent usque ad viii. Kal. Jun. cognovi
ex tuis literis. Reliqua expectabam, ut tibi place-
bat, Thessalonica: quibus allatis facilius statuere potero ubi
sim.

sim. Nam si erit causa, si quid agetur, si spem videro, aut ibidem operiar, aut me¹ ad te conferam: sin, ut tu scribis, ista evanuerint, aliquid aliud videbimus. Omnino adhuc nihil mihi significatis nisi discordiam istorum; quæ tamen inter eos de omnibus potius rebus est, quam de me. Itaque, quid ea mihi proficit, nescio. Sed tamen, quoad me vos sperare vultis, vobis obtemperabo. Nam quod me tam sæpe, & tam vehementer objurgas, & animo infirmo esse dicis, quæso ecquod tantum malum est, quod in mea calamitate non sit? ecquis unquam ex tam amplo statu, tam in bona causa, tantis facultatibus ingenii, consilii, gratiæ, tantis præstigiis bonorum omnium concidit? Possunt oblivisci qui fuerim? non sentire qui sim? quo caream honore? qua gloria? quibus liberis? quibus fortunis? quo fratre? quem ego (ut novum calamitatis genus attendas) cum pluris facerem quam me ipsum, semperque fecissem, vitavi ne viderem; ne aut illius luctum & aequaloremque aspicerem, aut me, quem ille florentissimum reliquerat, perditum illi afflictumque offerrem. Mitto cætera intolerabilia; etenim fletu impediatur. Hic utrum tandem sum accusandus, quod doleo; an quod commissi, ut hæc aut non retinerem, (quod facile fuisset, nisi² intra parietes meos de mea pernicie consilia inirentur) aut certe³ vivus nunc amitterem? Hæc eo scripsi ut potius relevares me, quod facis, quam aut castigatione, aut objurgatione dignum putares: eoque ad te minus multa scribo, quod & mœrore impediatur, & quid expectem istinc magis habeo, quam quod ipse scribam. Quæ si erunt allata, faciam te consilii nostri certiorem. Tu, ut adhuc fecisti, quam plurimis de rebus ad me velim scribas, ut profus ne quid ignorem. Dat. xiv. Kal. Quint. Theſſalonica.

¹ Ad te] In tuas Epiroticas possessiones. *Manutius.* trem lib. I. *Idem.*

² Intra parietes meos] Ab iis, qui me quotidiana infiditate infidissime tradiderunt: defendi, aut quod vivus amisi, & non cum ut Hortensius, ut Arius. Vide ad Q. fratrem lib. I. *Idem.*

³ Vivus] Peccavi, inquit, aut quod dignitatem & fortunas meas vi amisi, & non cum vita simul perdidit. *Popma.*

CICERO ATTICO SAL.

XI. ME & tuæ literæ, & quidam boni nuntii, non optimis tamen auctoribus, & expectatio vestrarum literarum, & quod tibi ita placuerat, adhuc Theſſalonica tenebant. Si accepero literas, quas exspecto, si spes erit ea quæ rumoribus afferebatur, ad te me conferam; si non erit, faciam te certiorem, quid egerim. Tu me, ut facis, opera, consilio, gratia juva: consolari jam desine: objurgare vero noli: quod cum facis, ut ego tuum amorem, & dolorem desidero! quem ita affectum mea ærumna esse arbitror, ut te ipsum consolari nemo possit. Quintum fratrem optimum, humanissimumque sustenta. Ad me, obsecro te, ut omnia certa perscribas. Dat. iv. Kal. Quint.

¹ Ad te] In Epirum tuam. *Manutius.*
² Ut ego] Ut, pro Quam, dixit, sicuti supra de Pompeio, Ut ille tum humilis, ut demissus erat. Est autem hic eo venustior sententia, quo minus aperta. Cum me, inquit, objurgas, qui meo casu nimis exerceat; facis, ut neque me videaris amare, neque do-

lere dolorem meum; quem tamen ita affectum mea ærumna esse arbitror, ut ipsum consolari nemo possit. In hoc, inquam, tuum amorem, & dolorem non agnosco. Qui enim amat, æque dolet; &, qui æque dolet, non objurgat. *Idem.*

CICERO ATTICO SAL.

XII. TU quidem sedulo argumentaris, quid sit sperandum, & maxime¹ per Senatum: idemque caput rogationis proponi scribis, quare in Senatu dici nihil liceat: itaque filetur. Hic tu me accusas, quod me afflictum; cum ita sim afflictus, ut nemo unquam: quod tute intelligis. Spem ostendit secundum comitia. Quæ ista est³ eodem Tribuno
Tom. VIII. V ple-

¹ Per senatum] Nam per populum minus sperandum videbatur: Clodio tribuno. *Manutius.*

² Idemque] Qui me sperare vis per senatum, idem scribis caput proponi rogationis Clodiane. Quo capite cautum erat, ne quis referret ad senatum de Cicero restituendo. *Idem.*

³ Eodem Tribuno plebis] Augurabatur Ci-

comitia Tribuni. *Bosius.*
cero Clodium biennium fore Tribunum plebis, cum sciret eum adepturum esse a populo Romano alios honores in annum sequentem. Scribit enim Appianus (lib. I. de Bello Civ.) lege quadam sancitum fuisse, ut nisi Tribuni plebis, qui Tribunatu abirent, statim ad alios honores vocari possent, eorum in primis ratio haberetur proximis comitiis Tribuni. *Bosius.*

plebis, & inimico * Consule designato? Percussisti autem me etiam de oratione prolata. Cui vulneri, ut scribis, medere, si quid potes. Scripsi eghidem olim iratus, quod ille prior scripserat; sed ita compresseram, ut nunquam emanaturam putarem. Quo modo exciderit, nescio. Sed quia nunquam accidit, ut cum eo verbo uno concertarem; & quia scripta mihi videtur negligentius, quam cæteræ; puto posse probari non esse meam. Id, si putas me posse ⁶ sanari, cures velim: sin plane perii, minus laboro. Ego etiam nunc eodem in loco jaceo, sine sermone ullo, sine cogitatione ulla. Licet tibi, ut scribis, significarim, ut ad me venires ⁷ Dodona; tamen intelligo te re ⁸ istic prodesse, hic ne verbo quidem levare me posse. Non queo plura scribere, nec est, quod scribam; vestra magis expecto. Dat. xvi. Kal. Sext. Thessalonica.

* *Cof. designato*] Q. Metello Nepote, cum quo tribuno plebis acerrimas contentiones habuit, quas refert ep. 2. lib. V. ad Metellum. Arguatur autem futurum ut Metellus Consul designaretur, quod ita accidit. Fuit enim Cof. cum P. Lentulo, cui referentur de Cicerone resistentem, autorem se adscriptoremque præbuit, deposita inimici persona. Vide Orat. post reditum in Senatu. Ep. 4. lib. V. ad Fam. Poppa.

⁵ *Oratione prolata*] Non puto significari orationem in Metellum Nepotem scriptam, sed potius in C. Curionem. Nam Metello pluribus verbis Cicero concertavit, ut in ep. 2. lib. V. Fam. at hic se nunquam uno ver-

bo concertasse dicit. De Curione autem epist. 15. his verbis. *Sed quid Curio? an illam orationem non legis? quæ unde sit præserta, nescio.* Manutius.

⁶ *Sanari*] Revocari. *Corradus.*

⁷ *Dodona*] Casu accusandi, a Græco Dodon, Latine Dodona, urbs est in Epiro Poppa. Cum sit in mss. *venires Sidona.* vel *Dona*, quanto probabilius inde Ciceronem scripsisse, *venires Iona.* Stephanus, *Irao τὸν Ὀστράκινον*, & hic locus Tullii præclare firmat testimonium Stephanus. J. F. Gronovius.

⁸ *Istic*] Romæ.

CICERO ATTICO SAL.

XIII. QUOD ad te scripseram me in Epiro futurum; postea quam extenuari spem nostram, & evanescere vidi, mutavi consilium: nec me Thessalonica commovi, ubi esse statueram, quoad aliquid ad me de eo scriberes, quod proximis literis scripseras, fore uti secundum comitia aliquid de nobis in Senatu ageretur; id tibi Pompejum dixisse. Quæ de re, quoniam comitia habita sunt, tuque nihil ad me scri-

scribis; proinde habebō ac si scripsisses nihil esse; & neque temporis non longinqui spe ductum esse moleste feram. Quem autem motum te videre scripseras, qui nobis utilis fore videretur, eum nuntiant, qui veniunt, nullum fore. In Tribunis plebis designatis reliqua spes est: quam si expectaro, non erit, quod putes me causæ meæ, ac voluntati meorum defuisse: Quod me sæpe accusas, cur hunc meum casum tam graviter feram, debes ignoscere, cum ita me afflictum videas, ut neminem unquam nec videris, nec audieris. Nam quod scribis te audire, me etiam mentis errore ex dolore affici: mihi vero mens integra est; atque utinam tam in periculo fuisset, cum ego iis, quibus meam salutem carissimam esse arbitrabar, inimicissimis crudelissimisque usus sum: qui, ut me paululum inclinari timore viderunt, sic impulerant, ut omni suo scelere & perfidia abuterentur ad exitium meum. Nunc, quoniam est ² Cyzicum nobis eundem, quo rarius ad me literæ perferantur, hoc velim diligentius omnia, quæ putaris me scire opus esse, perscribas. Q. fratrem meum fac diligas: quem ego miser si incolumem relinquo, non me totum periisse arbitror. Dat. Non. Sext.

¹ *Neque temporis non longinqui*] Sensus est: Neque seram moleste, sperasse brevit tempore, hoc est, spe illa privatum esse, qua sustentabar: cum mihi amicior veritas, quam consolatio sit. Vel sic: Nec moleste feram, paucos hosce dies non male sperasse. *Malspina.* Sic vero Mongaultus: *Neque moleste feram, sperasse me, licet frustra & inaniter.*

fore ut, post tempus non longinquum, restitueret. Quod, opinor, verius est. *Olivætar.*

² *Cyzicum*] Cyzicum, & Cyzicus, urbs Myræ. Sed etiam in Hierocliis Synecdemo Hellepontis metropolis est, ut Lampæus, quod *Perr. I. 24.* oppidum in Helleponto dicitur, ab aliis refertur ad Myræam. *Erna.*

CICERO ATTICO SAL.

XIV. EX tuis literis plenus sum expectatione de Pompejo, quidnam de nobis velit, aut ostendat. Comitia enim credo esse habita: quibus absolutis, scribis illi placuisse agi de nobis. Si tibi stultus esse videor, qui sperem, facio tuo iussu; etsi scio te me iis epistolis potius, & meas spes soli-

solutum esse¹ remorari. Nunc velim mihi plane perscribas, quid videas. Scio nos nostris multis² peccatis in hanc arumnam incidisse. Ea si qui casus aliqua ex parte correxerint, minus moleste feremus nos vixisse, & adhuc vivere. Ego propter viam celebritatem, & quotidianam expectationem rerum novarum, non commovi me adhuc Thessalonica. Sed jam extrudimur, non³ a Plancio, (nam is quidem retinet) verum ab ipso loco, minime appposito ad tolerandam in tanto luctu calamitatem. In Epirum ideo, ut scripseram, non veni, quod subito mihi universi nuntii venerant & literæ, quare nihil esset necesse quam proximè Italiam esse. Hinc si⁴ aliquid a comitiis audierimus, nos in Asiam convertertemus: neque adhuc stabat quo potissimum: sed scies. Dat. XII. Kal. Sext. Thessalonica.

¹ Remorari] Hic est sensus: Est scio cum me juberes sperare, te potius hoc fecisti ut me & meam spem foveres, ne desperationem in consilium adhiberem, vitæque renuntiarem, quam quod ita rem se habere putares, uti scribebas. *Grev.*

² Peccatis] Qui invidis credidimus, & legationem a Cæsare delatam, qua vitari potuit hæc ærumna, nimis imprudenter repu-

diavimus: cum tantis miseriis vel mors fuerit anteposenda: cujus oppetendæ tempus honestissimum prætermisimus. *Epist. 7. Manutius.*

³ A Plancio] Apud quem Cicero erat, questorem in Macedonia. *Idem.*

⁴ Aliquid] Mali. Sic enim videtur interpretandum, nisi verbum aliquod mutes. *Corradus.*

CICERO ATTICO SAL.

XV. **A**CCEPI Id. Sext. quatuor epistolas a te missas; unam, qua me objurgas, & rogas ut sim firmiter; alteram, qua Crassi libertum ais tibi de mea sollicitudine, macieque narraſſe; tertiam, qua demonstras acta in Senatu; quartam de eo, quod a Varrone scribis tibi esse confirmatum de voluntate Pompeji. Ad primam tibi hoc scribo; me ita dolere, ut non modo a mente non deferar, sed id ipsum doleam, me, tam firma mente ubi utar, & quibuscum, non habere. Nam si tu me uno non sine mœrore cares, quid me censes, qui & te, & omnibus? & si tu incolumis me requiris; ecquo modo a me ipsam incolumitatem desiderari putas? Nolo commemorare quibus rebus sim spoliatus, non solum

quia

quia non ignoras, sed etiam ne¹ scindam ipse dolore meum. Hoc confirmo, neque tantis bonis esse privatum quemquam, neque in tantas miseriis incidisse. Dies autem non modo non levat luctum hunc, sed etiam auget. Nam ceteri dolores mitigantur veritate; hic non potest non & sensu præsentis miseriæ, & recollectione præteritæ vitæ quotidie augeri. Desidero enim non mea solum, neque meos, sed me ipsum. Quid enim sum? Sed non faciam ut aut tuum animum angam querelis, aut meis vulneribus sæpius manus afferam. Nam quod purgas eos, quos ego mihi scripsi invidisse, & in eis Catonem: ego vero tantum illum puto ab isto scelere abfuisse, ut maxime doleam plus apud me simulationem aliorum, quam istius fidem valuisse. Ceteri, quos purgas, debent mihi purgati esse, tibi si sunt. Sed hæc sero agimus. Crassi libertum nihil puto sincere locutum. In Senatu rem probe scribis actam. Sed quid Curio? an² illam orationem non legit? quæ unde sit prolata, nescio. Sed³ Axius, ejusdem diei scribens ad me acta, non ita laudat Curionem. At potest ille aliquid prætermittere: tu, nisi quod erat, profecto scripsisti. Varronis sermo facit⁴ expectationem Cæsaris: atque utinam ipse Varro incumbat in causam: quod profecto cum sua sponte, tum te instante faciet. Ego, si me aliquando vestri & patriæ compotem fortuna fecerit, certe efficiam ut maxime latere unus ex omnibus amicis; meaque officia & studia, quæ parum antea luxerunt, (fatendum est enim) sic exequar, ut me æque tibi, ac fratri, & liberis nostris restitutum putes. Si quid in te peccavi, ac potius, quoniam peccavi, ignosce.

In

¹ Scindam] Scindere dolorem est particulam commemorando acerbiorum reddere: transitio a plagis & vulneribus, quæ scissa & deducta magis dolent. Quæ forma Lucretius Lib. II. dixit, *Curas scindere animam*, quem distrahunt & exedunt. *Poppo.*

² Illam orationem] In ipsam. *Epist. 12.* Placet autem, ut de Curione patre potius accipiatur, quam de filio; utpote cujus sententiam, auctoritatemque in Senatu plerisque Cicero deberet æstimare. Præterea, cum loquitur Cicero de filio, semper aliquid apponit, ut cum dicit, Curio adolescens, ep. 8.

& 18. lib. II. Curio meus, epist. 12. lib. II. Curio filius, ep. 19. & 24. lib. II. De patre cum loquitur, nihil adscribit, ut ep. 12. & 17. lib. I., & 20. lib. III. De hac oratione in Curionem simul & Clodium mentionem faciunt Quintilianus, Nonius, Rustianus. *Manutius.*

³ Axius] Hanc opinant esse Axiuum, vel hujus certe filium, qui in Argenteo denario L. Axius L. F. Naxus descriptus est. *Ursin.*

⁴ Expectationem Cæsaris] Habet, cur etiam a Cæsare operam expectamus. *Manut.*

In me enim ipsum peccavi vehementius. Neque hæc eo scribo, quod te non meo casu maximo dolore esse affectum sciam: sed profecto, si, quantum me amas & amasti, tantum amare deberes, ac debuisses, nunquam esses passus me; quo tu abundabas, egere consilio; nec esses passus mihi persuaderi, utile nobis esse legem de collegiis perferri. Sed tu tantum lacrymas præbuisisti dolori meo, quod erat amoris, tanquam ipsæ ego: quod meritis meis perfectum esse potuit, ut dies & noctes quid mihi faciendum esset cogitares, id abs te meo, non tuo scelere prætermisum est. Quod si non modo tu, sed quisquam fuisset, qui me Pompeii minus liberali responso perterritum a turpissimo consilio revocaret, quod unus tu facere maxime potuisti, aut occubuissem honeste, aut victores hodie viveremus. Hic mihi ignoscas. Me enim ipsum multo magis accuso; deinde te, quasi me alterum: & simul meæ culpæ socium quero: ac si restitutor, etiam minus videbimur deliquisse; abs teque certe, quoniam nullo nostro, tuo ipsius beneficio diligemur. Quod te cum Culeone scribis de privilegio locutum; est aliquid; sed multo est melius abrogari. Si enim nemo impediet, quid est firmitus? sin erit, qui ferri non sinat; idem senatus-consulto intercedet. Nec quicquam aliud opus est quam abrogari. Nam prior lex

⁵ De collegiis] Ex quatuor legibus eam nominat, quæ maxime contra ipsum pro Clodio fuit: qui, collegiorum nomine, opes, & servitia in Ciceronis perniciem conscripserat. In orationibus. Idem.

⁶ Potuit] Oportuit, debuit. Non perfectum est autem, quia merita mea nulla erant. Tale illud ep. 9. lib. II. Orbis hic in republica convulsus est, citius omnino, quam potuit. Idem.

⁷ Responso] Cum ab eo contra Clodii iniquissimam legem auxilium petii. Quid autem ei responderit Pompeius? nihil se contra Cæsaris voluntatem posse facere. De quo epist. 4. lib. X. Idem.

⁸ Turpissimo consilio] Abeundi in exilium: cum potius morte occumbere deberem. Idem.

⁹ Cum Culeone] Ut Pompeii amico, ep. 26. lib. VIII. Sed video legi etiam posse, Aculeone, ut fit C. Velleius Varro Aculeo,

qui cum esset Ciceronis consobrinitus, & iuris civilis disciplinam a patre Aculeone traditam teneret, (Bruz. ...) de privilegio poterat respondere, & ut Cæsaris amicus, quid Cæsaris cogitaret, cognoscere. Orat. de Prov. Cont. Corradus.

¹⁰ De privilegio] Lege Clodia mihi privato irrogata ita, ut privilegium possit appellari, cum leges sacrate. & XII. tabulæ id verent. Orat. pro Dom. Inaque locutus est Culeo de me agendum esse, tanquam, quod tulit Clodius, privilegium sit, non lex, & ob id me statim posse revocari: ut censuit etiam L. Cotra. Ibid. Idem. Privilegium hoc differt a lege, quod hæc ad multos, illud ad unum pertinet. Manutius.

¹¹ Prior lex] Duas leges Clodius tulit. Prior fuit contra eos, qui cives Romanos sine iudicio populi necassent; qua in lege nominatim de Cicerone scriptum nihil erat,

nos nihil lædebat. Quam si, ut est promulgata, laudare voluissimus, aut, ut erat negligenda, negligere, nocere omnino nobis non potuisset. Hic mihi primum non modo consilium defuit, sed etiam obfuit. Cæci, cæci, inquam, fuimus in vestitu mutando, in populo rogando. Quod, nisi nominatim mecum agi cœptum esset, fieri perniciosum fuit. Sed pergo præterita. Veruntamen ob hanc causam, ut, si quid ageretur, legem illam, in qua popularia multa sunt, ne tangatur. Verum est stultum me præcipere quid agatis, aut quo modo. Utinam modo agatur aliquid: in quo ipso multa occultantur tuæ literæ; credo ne vehementius desperatione perterritus. Quid enim vides agi posse, aut quo modo? per Senatumne? aut tute scripsisti ad me, quoddam caput legis Clodium in curiæ poste fixisse, ne referri, neve dici liceret. Quo modo igitur Domitius se dixit relaturum? quo modo autem iis, quos tu scribis, & de re dicentibus, & ut referretur postulantibus, Clodius tacuit? Ac, si per populum, poterint nisi de omnium Tribunorum plebis sententia? Quid de bonis? quid de domo? poterint restitui? aut, si non poterit, egomet quomodo potero? Hæc nisi vides expediri, quam in spem me vocas? sin autem spei nihil est, quæ est mihi vita? Itaque expecto Thessalonica acta Kalend. Sext. ex quibus statuam, in tuosne agros confugiam, et neque videam homines, quos nolim, & te, ut scribis, videam, &

pro-

itaque nihil eum lædebat: Velleius lib. 2, & Dio 38. Altera nominatim in Ciceronem est: priorem ne tangite. Idem.

¹² In vestitu mutando] Nam, si legem laudare noluerat, negligere saltem debuit. Neutrum fecit; sed, vestitu mutato, populum rogavit, ne legem perferri sineret. Quod et perniciosum fuit. Populum enim offendit, cum de antiquanda ea lege rogavit, in qua popularia multa de industria Clodius admiscuerat. Idem.

¹³ Si quid ageretur] Si quid ageretur de salute mea. Idem.

¹⁴ Ne tangatis] Primum, quia nominatim in ea contra me nihil est: deinde, quia, popularem legem abrogare, aut infirmare si vultis, populum offendetur. Alteram igitur,

date operam, ut abrogetis: quando & minus popularis, & nominatim contra me est: priorem ne tangite. Idem.

¹⁵ Ne referri, neve dici] Primum referatur, deinde dicatur in senatu sententiæ; rogante senatores consule, aut eo, qui senatum habet. Idem.

¹⁶ Domitius] Domitius Ahenobarbus, qui hoc anno præturam gerebat, ut ex Suetonii Julio, & ex epistola lib. I. ad Q. fratrem cognovimus. Idem.

¹⁷ De re] De me revocando. Idem.

¹⁸ De bonis] A Clodio publicatis? quorum tamen nemo rem ullam attigit, qui non omnium iudicio sceleratissimus sit habitus, Orat. pro Dom. Corradus.

¹⁹ De domo] A Clodio Libertati consecrata? Ibid. Idem.